

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

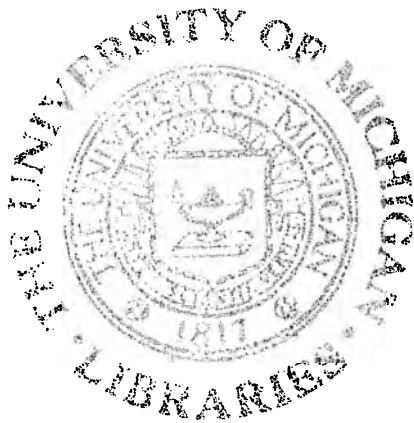
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

GRAD
EREN
424
BUHR

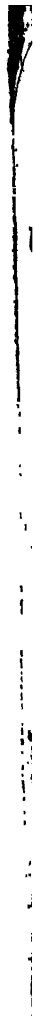

D
N
R
A

985,350

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF MODERN ART
1000 MUSEUM AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10028

~~2078~~

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՐԿՈՒ ԾԱՏԿԱԳԻՐ ԹԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԱՑ

ԱՆՅ ԲԱՂԱԲԻ

ԵՒ

ՀՈՒՐՈՐՈՒՄ ՎԱՆՈՒՑ

Ի ՆԻԿՈՂՈՍԷ ՀՈՎՈՒԵԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Է՛ Մ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ

Սիւնպիւլի խան. թի. 47.

1880

UNIVERSITY OF ARZRUH LIBRARY

674

8

ՄԵՐԱՅԻՆ, Նիկոզիոս
Եւստորիանկեան

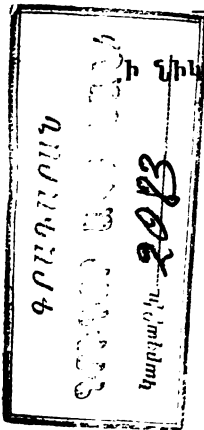
ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՔ ^{† Եւստորիանկեան}

ԵՐԿՈՒ ԵՄԵԿԱԳԻՐ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԱԾ

ԱՆԻ ԲԱՂԱԲԻ

ԵՒ

ՀՈՄՈՄՈՒՄՔ ՎԱՆՈՒԾ

Ի ՆԻԿՈՂՈՍԷ ՀՈՎՈՒՅՈՒՆ

4591

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ե. Մ. ՏՆՏԵՍԵԱՆ

Սիւնապիայի խան. թիւ. 47.

1880

Grand

EREN

424

BUMER

ՏՐԱԾ

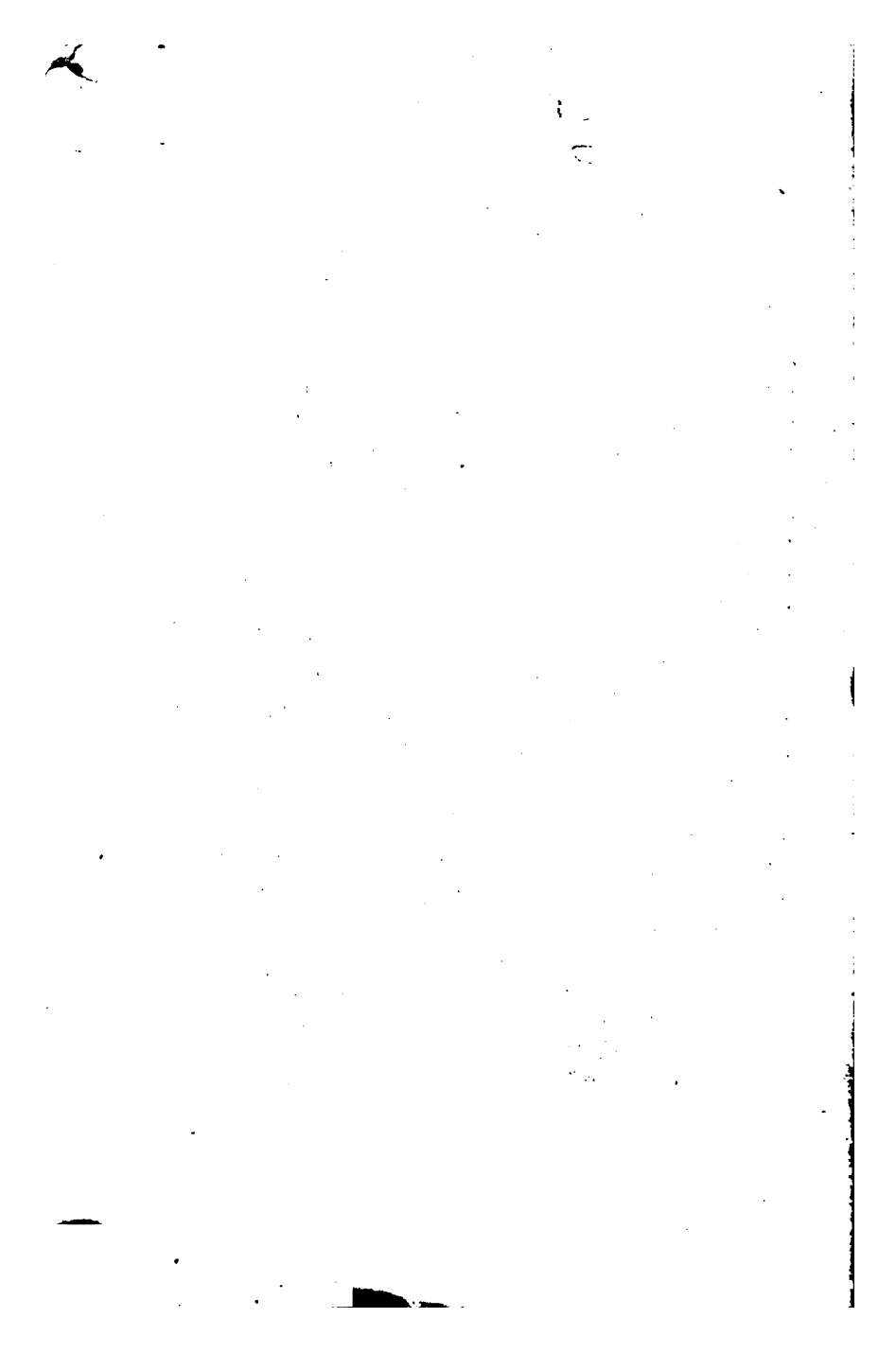
ԵՔԵՆ

ԿՁԿ

ՉԸ 189

Ա Ձ Դ

Մեր Բազրատունեաց թագաւորութեան Մայրաքաղաքն Անի՝ յետ անկմանն և դարաւոր ամայութեան, այժմ այնպիսի վիճակի մը ենթարկեալ է որ այն կողմերը այցելող հնախոյզ ճանապարհորդք որք մինչեւ ցարդ առ ահի բանաւոր և անբան գազանաց հազիւ ուրեմն կրնային հետազօտել զայն, այսուհետեւ ընդարձակ ասպարէզ և դիւրութիւն ունին նորա աւերակները խուզարկելու, հաւաքելու և ի յոյս ածելու անոր յիշատակարանները. ուստի այս տետրս որ նոյն քաղաքի երկու ծածկագիր յիշատակարանաց բացատրութիւնն է և 1853 ին հրատարակուած և սպառած է, և այժմու նոր գրագիտաց շատերուն անմատչելի է եղած, կրկին անգամ տպագրելու ձեռնարկեցինք խիստ սակաւաթիւ օրինակ, որպէս՝ հանրութեան և ամեն գրագիտաց ուշադրութեանն արժանի գործ, արդիւնք բարեյեշատակ Նիկողայոսի Հովութեան, որպէս զի այն կողմերը ճանապարհորդող և մեր երբեմն բարգաւաճ Մայրաքաղաքին հնութիւնները խուզարկող ազգայինք կարենան նորա յիշատակարաններուն սոյն ծածկաբանութեանց տեղեկանալ, և եթէ երբէք պատահին այսպիսի արձագրութեանց, ինչպէս որ յուսալի է, ըստ այնմ փորձեն զանոնք վերծանել: Եւ եթէ այս բացատրութիւներն ոմանց անկատար ևս համարուին, գոնէ աւելի գոհացուցիչ լուծման մը կրնան առաջնորդել: Տետրիս վերջն յաւելցուցինք նաև ուրիշ երկու ծածկագրութեանց օրինակներ, և համառօտ դիտողութիւն մը:

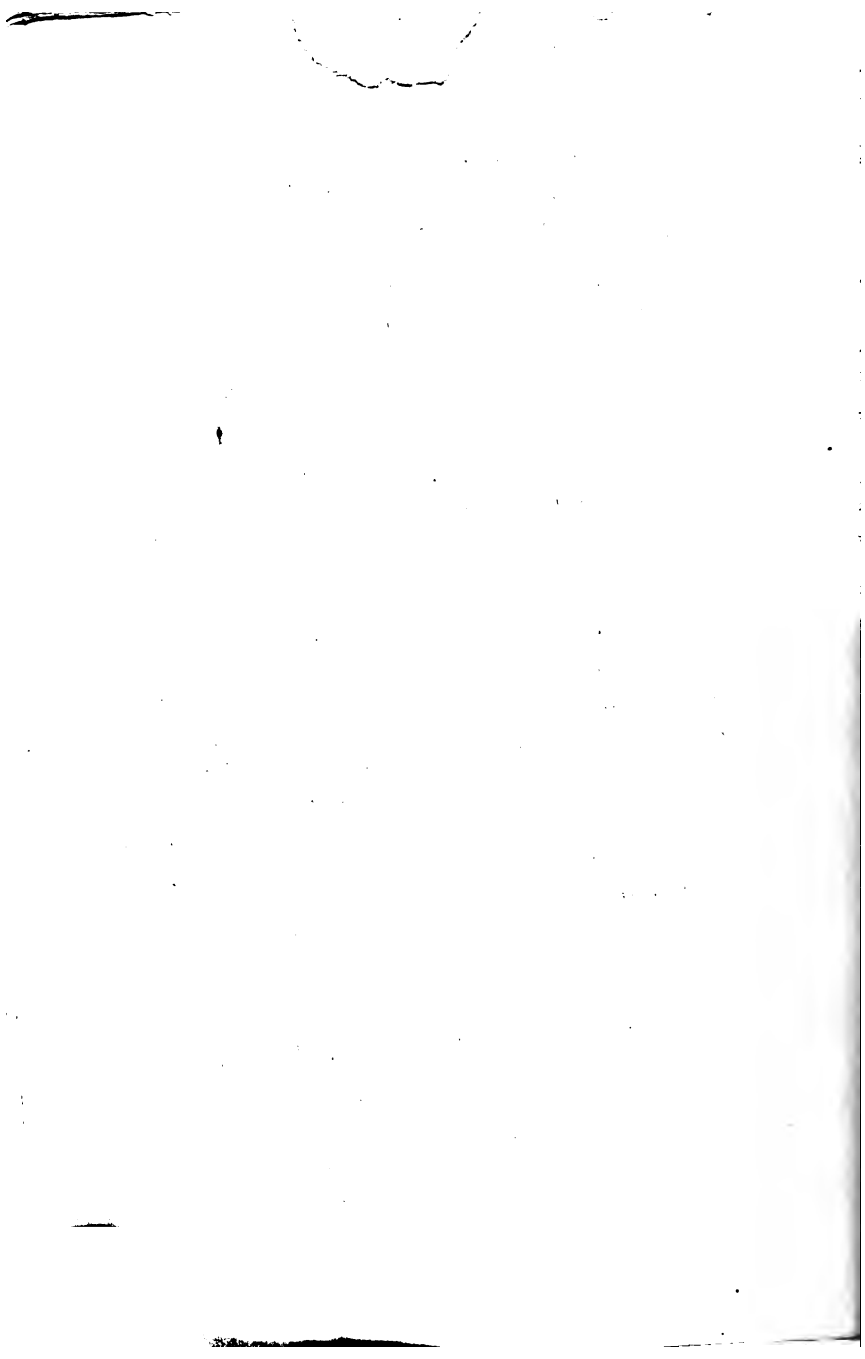
ԱՆԻ ՔԱՂԱՔԻ

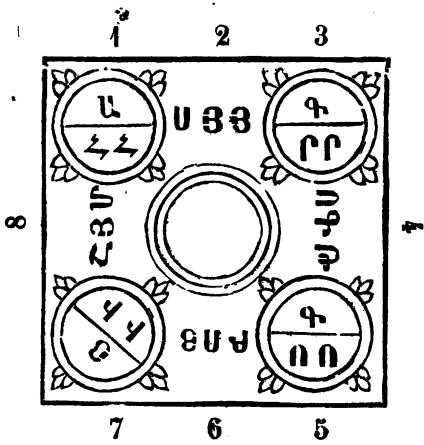
ԱԻԵՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՁ ԵՂԱԾ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԸ

ՂՈՒՍԱՄՏԻՆ ՎՐԱՅԻ ԳՐԵՐՈՒՆ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կարս քաղաքին Առաջնորդ Արժանապատիւ Կարապետ վարդապետը 1847 ին Անի քաղաքի աւերակներուն մէջ Եկեղեցւոյ մը լուսամտին բոլորտիքը՝ քսանուչորս տառերէ բաղկացած՝ ծածկաբանութեան պատկեր մը գտաւ, որ շատ սքանչելի հանճարով շինուած է. և ո՛վ գիտէ մեր ազգային ճանապարհորդներէն քանի մարդ տեսեր՝ ու բան մը չհասկնալով անհոգութեամբ թողեր գացեր են: Բայց այս Արժանապատիւ անձին շնորհակալ ըլլալու եմք, վասն զի մեր նախնեաց հանճարոյն յարգը լաւ ճանչնալով՝ 849 տարիէ ՚ի վեր մոռացութեան խաւարին մէջ թաղուած այս հնութեան մնացորդը օրինակեց՝ ու 146 թիւ Հայաստան լրագրոյն միջոցաւ հրատարակեց. որոյ իմաստին բացատրութեանը համար ալ կը խնդրէր՝ որ եթէ բանասէր մը իւր աշխատութեանը արժանի համարի ու բացատրէ՝ հրատարակել տայ: Ահա նոյն պատկերին ձեւը հոս դնելով կը բացատրեմք:

ՆԻԿՈՂՈՍ ՀՈՎՈՒԵԱՆ

Այս պատկերին մէջէն Ա. Գ. Բ. Թ. Հ. Յ. Յ. Մ. Հ. . . . Յ. այս տասը տառերը՝ ելլելիք իմաստին սկզբնատառերն են. և եօթն տառեր ալ կան՝ որոնցմով ամբողջ (ԳՐԻԳՈՐԻ) անունը կը բաղկանայ. և Շ. Յ. Մ. այս երեք տառերն ալ՝ փրկչին հազարերորդ թուականը կը ցուցնեն, (Շ=500+Յ=300+Մ=200=1000), որով առաջին իմաստը կ'ելլէ, ու Յ. Ո. Ո. Ո. այս չորս տառերն ալ կ'աւելնան :

ԻՄԱՍՏ Ա.

Առաջին Գաղիկ Քաղրատունի Թագաւոր Հայոց Յօրինեաց Յանուն Արրոյ Հայրապետին ԳՐԻԳՈՐԻ, Յամի 1000:

Մեծի. Պատկերին մէջի սպարասլ բոլորակը՝ Լուամուտն է :

Այս իմաստին ստուգութեանը մեր Ազգային պատմիչները կը վկայեն .

« Զմեծաշէն եկեղեցին որ 'ի Քարուղաշտի' անուամբ սրբոյն Գրիգորի շինեալ, որ էր փլեալ և կործանեալ, կամեցաւ (Գագիկ) նոյնաձեւ չափով և յօրինուածով յարդարել 'ի քաղաքն Անուոյ, հիմնարկեալ 'ի կուսէ Մաղկոցաձորոյն 'ի բարձրաւանդակ տեղւոջն տարիատենչ տեսողացն . (զոր) մեծատաշ վիմարդեան կոփածու վիմօք մանուածոյ քանդակեալ յօրինէ, լուսանցոյց պատուհանովք, երրակի դրամքք, սքանչատես տեսմամբ գմբեթաւորեալ, գունակ գերամբարձ և երկնանման գնտին » : (Ս.Մ.Ն.Յ. Գ. 47: Տէս և 'ի Հէն Հայաստ. երես 421:)

« Սուրբ Գրիգորն գերահռչակ՝ զոր նախ սկիզբն առնու 'ի շինել թագաւորն Գագիկ 'ի յԱնի, 'ի վերայ Մաղկոցաձորոյն վայրիւք, դաղափար առեալ զլուսազարդ զհրաշալի զսուրբ Գրիգորն՝ զշինեալն 'ի Ներսիսէ Հայրապետէ . և կատարեաց զաստուածակերտ փարախն բանաւոր հօտին Քրիստոսի, 'ի հազարերորդի ամի մարմնանալոյ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի » : (Ս.Մ.Ն.Յ. երես 422:)

« Սոյնպէս և արքայն Գագիկ յետ ամաց ինչ շինեաց 'ի յԱնի քաղաք եկեղեցի մեծ և ահեղ՝ լուսազարդ և հրաշալի յամի Տեառն 4000, և 'ի թուին Հայոց՝ Նոթ, յանուն սրբոյն Գրիգորի » : (Հ. Մէտ. Վ. Զմեծաշ. 'ի Պատմ. Հայոց. հատ. Բ. եր. 372:)

Արդ կը մնայ աւելցած (Յ. Ո. Ո. Ո) չորս տառերէն իմաստ հանել . ուստի ասիկայ ընելու համար՝ նախ պէտք է գիտնալ որ ծածկարանութեան հեղինակը՝ երկու եղանակաւ իւր միտքը հասկըցուցեր է . առաջինը ելլելու իմաստին սկզբնատառերը առնելով , ինչպէս որ վերը տեսանք , և երկրորդը՝ տառերը համրանքի փոխելով : Արդէն յայանի է մեր հայկական տառերուն թուանշանի կարողութիւն ունենալնին . բայց նախնիք՝ այս ալ երկու եղանակաւ բանեցուցեր են . առաջին եղանակը ինչպէս որ մինչեւ ցարդ կը գործածեմք , վերէն դէպ ՚ի վար ուղղահայեաց դիմողութեամբ իջնելով՝ ԳԷԷՆ մինչև ԲԻՆ միաւոր , մէկզմէկէ մէկմէկ թիւ աւելցընելով . ԻՆԷՆ մինչև ԴՊԷ տասնաւոր , մէկզմէկէ տասնական թիւ աւելցընելով . ԿԷՆ մինչև ԸՆ հարիւրաւոր , մէկզմէկէ հարիւրական թիւ աւելցընելով . ԹԷՆ մինչև ԻՆ հազարաւոր , մէկզմէկէ հազարական թիւ աւելցընելով : Եւ երկրորդ եղանակը՝ հորիզոնական դիմողութեամբ՝ ձախէն դէպ ՚ի աջը գալով հաշուեր են . Ա Ժ Ճ Ռ մէկմէկ . Բ Ի Մ Ս երկուքական . Գ Լ Յ Վ երեքական . Դ Խ Ն Տ չորսական . Ե Ծ Ծ Բ հնգական . Զ Կ Ո Յ վեցական . Է Ը Ձ Ի եօթնական . Լ Ձ Պ Փ ութնական . Թ Ղ Ջ Ք իննական . ըսել է որ մեր 36 տառերը այս դրութեամբ՝ պարզ միաւորի ուժով կը բանին , և նը թիւէն անդին չեն անցնիր : Դիւրին հասընտրու համար հետեւեալ աղիւսակը գրենք :

Ա. կարգի շորս տառերը
 Բ. կարգի շորս տառերը
 Գ. կարգի շորս տառերը
 Դ. կարգի շորս տառերը
 Ե. կարգի շորս տառերը
 Ղ. կարգի շորս տառերը
 Է. կարգի շորս տառերը
 Ը. կարգի շորս տառերը
 Թ. կարգի շորս տառերը

Տ հաղթարարների
 Ժ հարկերարների
 Ը հարկարարների
 Ս Մարտերի
 Ա Բ Գ Դ Ե Ղ Է Ը Թ
 ՄԷԿԱԶԿԷ հաղթարարների առեկի
 ՄԷԿԱԶԿԷ հարկարարների առեկի
 ՄԷԿԱԶԿԷ տասնական թիւ առեկի
 ՄԷԿԱԶԿԷ թիւ առեկի

ձկ թույ ուժ ունին
 էրկու թույ ուժ ունին
 էրեք թույ ուժ ունին
 չորս թույ ուժ ունին
 հինգ թույ ուժ ունին
 վեց թույ ուժ ունին
 եօթն թույ ուժ ունին
 ութն թույ ուժ ունին
 ինն թույ ուժ ունին

Արդ այս երկրորդ գրութեամբ՝ առաջին
իմաստին մէջէն աւելցած չորս տառերը եթէ
հաշուեմք՝ գումարը 21 կ'ելլէ . ինչպէս ,

Յ Ո Ո Ո
Յ Յ Յ Յ | 21

և պատկերին մէջի 24 տառերը ամենը մէկէն
ժողովելով եթէ հաշուեմք՝ գումարը 97 կ'ելլէ,
ինչպէս ,

22 Ս Յ Յ Գ Ր Ր Ո Գ Թ Գ Ո Ո Բ Ո Յ Յ Ի Ի Շ Յ Մ
77 2 15 15 15 25 25 5 15 5 15 5 5 2 5 15 15 5 2 15 15 | 97

Արդ վերի 21 թիւը նշմար է այնպէս ի-
մաստիմը՝ որոյ բառերը 21 տառերով բաղկա-
նան , և այն իմաստը յայտնող նոյն տառերը
եթէ համբանքի վտխեմք՝ պատկերին մէջի
գրուած տառերու գումարին համահաւասար
97 թիւ ելլէ . և ահա մեր խնդրածը կը զըտ-
նեմք երկրորդ իմաստին մէջը .

ԻՄԱՍՏ Ի.

Ա Ի Գ Ն Ե Ա Յ Ի Ն Զ Տ Է Ր Փ Ր Կ Ի Զ Մ Ե Ր 21
1 7 5 4 5 1 6 2 4 8 4 7 5 8 5 6 2 7 2 5 5 | 16 յոգն է գումար 97

Գագիկ Շահնշահը՝ այս ֆարուգաշտի եկե-
ղ ցին շիներ է յանուն սրբոյն Գրիգորի , 'ի յի-
2 տակ այն մեծ յաղթութեանը , որ եղաւ իր
• վը (յամի տեառն 998) Ատրպատականի Մամ .

լուն բռնաւորին դէմ, ուր Հայք՝ և Վիրք՝ քսան հազար զօրքով՝ թշնամոյն հարիւր հազար զօրքէ բազկացած ահեղ բանակին յաղթեցին, «Օքնեմ Տէր Աստուծոյ ինչ Տէր՝ կանչելով . և այս յաղթութեան այս ազօթ յի՛ն օժանդակութեամբ ձեռք բերուելուն կը վկայէ Պատմութիւնը :

«Շիթեալ (ասէ) Հայոց և Վրաց յարչաւանայ (թշնամոյն), առին իւրաքանչիւր ըզրէնս իւրեանց և ՚ի բաց եղեալ զերկիւղ՝ աղաղակեցին առ Աստուած և սփեն, «Օքնեմ Տէր Աստուծոյ ինչ Տէր՝ . զայս ասացեալ՝ հեծան յերիւ վարս իւրեանց, և առանց ճակատ յօրինելոյ՝ ՚ի դիմի հարան թշնամեաց խառն ՚ի խառն . և զայրագին յարձակմամբ կոտորեցին զնոսա ՚ի բերան սրոյ . . . և գիտացին, եթէ զօրութեամբ Տեառն յաջողեցաւ նոցա այն դործ, վասնորոյ գոհանային զԱստուծոյ . մանաւանդ զի ոչ ոք ՚ի նոցանէ անկաւ ՚ի մարտի անդ, և ոչ իսկ ոք վիրաւորեցաւ » : (Զմեջ Պատմ. Հայ. հատ. Բ. եր. 880)

Հեղինակը՝ ծածկաբանութեանս մէջ վերի իմաստները պարունակելէն յետոյ, Եկեղեցւոյն շինութեան ժամանակին վերաբերեալ կարեւոր պարագայներն ալ առանց յիշատակի չէ թողուցիր . զոր օրինակ՝ Եկեղեցւոյն շինութեանը ժամանակակից Հայրապետին անունը, Եկեղեցին շինել տուող Թագաւորին հօրը և Թագաւորին և զաւակացը անունները, Եկեղեցին շինող ճարտարապետին անունը, այն ժամանակի մեր փառաւոր ու աշխարհաչէն իշխաններէն և բազմա-

վաստակ ու որբասէր վարդապետներէն ոմանց
 անունները , իւր անունը , եւ , եւ . և այս իմաստ-
 ներն ալ թէպէտ տառերը համբանքի՞ վտխեւով
 հաներ է , բայց ասոնց համար ալ ուրիշ եղանակ
 բանեցուցեր է , ուստի աղէկ հասկընալու հա-
 մար՝ ծածկարանութեան պատկերին մէջի տմեն
 մէկ երեք տառերը մէկմէկ անդամ սեպելով
 4. 2. 3. եւ մինչև 8 թուանշանով որոշեցինք :

Արդ երբոր ասոնց մէջէն 1 թուանշանով
 որոշուած բոլորակին մէջի (Ա Հ Հ) երեք տա-
 ռերը եթէ առնեմք ու հաշուեմք , հնդետասան
 թիւ կը գտնեմք . և (ՍԱԲԳԻՍ) անունն ալ որ
 այն ժամանակի կաթողիկոսին անունն է , թէ որ
 հաշուեմք՝ ճիշդ հնդետասան թիւ կը գտնեմք :

ԻՄԱՍՍ Գ.

1	Ա	Հ	Հ
7	7	7	13
			13

Ս	Ա	Բ	Գ	Ի	Ս
5	1	25	15	2	2
					13

Եւ երբոր 5 թուանշանով որոշուած բոլոր-
 ակին մէջի (Գ Ո Ո) երեք տառերը առնեմք՝
 որ այս ալ իր մէջը 15 թիւ կը պարունակէ ,
 Գաղիկ Շահնշահին գահակալութեան ժամա-
 նակի՝ Հայոց թուականը կ'ելլէ , որ է Ն Լ Ը
 (488) , որոյ գումարն ալ 15 թիւ է :

ԻՄԱՍՍ Դ.

13	6	6	6
			13

4	1	1	1
15	15	15	13

Այս երրորդ ու չորրորդ իմաստներուն ճշդութիւնը՝ վարը պատմութեանց հատուածներուն մէջ պիտի տեսնուի :

Երրորդ և չորրորդ իմաստներուն համար պատկերին 1 և 5 թուով որոշուած երկու բարակները զատ զատ առինք. բայց հինգերորդ իմաստին համար՝ 3 և 7 թուանշաներով որոշուած բոլորակներուն մէջի (ԳՐՐ ՅԻԻ) վեց տառերը մէկտեղ պիտի առնուին, որոց գումարը 20 կ'ելլէ. և այս 20 թուով ալ՝ Եկեղեցւոյն հիմնարկութեան հանդէսին օրը հանդիսադիր գանուող երեւելի վարդապետաց անուններուն սկզբնատառերը կը գանեմք, որոց գումարն ալ 20 թիւ է :

ԻՄԱՍՏ Ե.

Գ Ր Ր Յ Ի Ի
10 20 20 10 5 5 | 20

Ս Տ Յ Ս Յ Յ Գ
5 4 10 5 10 10 | 50

- Ս. Սարգիս վարդապետ վայելչարան.
- Տ. Տիրան վարդապետ կամ Տիրանուն իմաստասէր.
- Յ. Յենովք վարդապետ.
- Ս. Սամուէլ վարդապետ երաժիշտ.
- Յ. Յովսէփ վարդապետ առաջնորդ Հնճուց վանիցն.
- Յ. Յովհաննէս վարդապետ հոգետես՝ մականուն կողեռն.
- Գ. Գրիգոր վարդապետ Նարեկացի : (Տե՛ս Զ-ճէ-ան Պատմ. Հայոց. հատ. Բ. եր. 825. 839 852. 906. 944):

Բայց այս իմաստը աւելի հաստատելու համար, կը վայլէ դնել հոս Արիստակէս Լաստիվերտցիէն հատուած մը, որ ինքն ալ ժամանակաւ մօտ է ծածկարանութեան հեղինակին :

« Յաւուրս Ա. Գաղկայ Շահնշահի՝ ունէր զաթոռ Հայրապետութեան աէր Սարգիս, սընեալ սրբութեամբ 'ի ծոց կիկղեցւոյ, և վարժեալ կրօնաւորական ճգնութեամբ 'ի կրօնատանն՝ որ կոչի Սեւանայ կղզի: զոր շնորհին Առասուծոյ կոչեն ըստ արժանատիութեան, և նստուցանեն յաթոռ մերոյ Լուսաւորչին: որ նորին կարգօքն քաղաքավարեայ 'ի մարմնի, բարի հանդիսիւք՝ աւարտեաց ղկեանս իւր: Եւ էին յայնմ ժամանակի վարդապետք՝ Սարգիս և Տիրան անուեն և Յենովք՝ որ կաթողիկոսարանին էին վարդապետք, և Սամուէլ՝ որ կամրջացն ձորոյ վանացն առաջնորդութեամբ հովուէր, և Յովսէփ՝ որ Հնձուցն էր նախագահ. (Լաստիվերտցին՝ հոս անձնուղեւ իւրեւրե Սրեգանուս Առաջնիկէն անուը, որ եւ վրէ շարեւ իւրհրդով քորե յիցի, քնու որ ծածկաբանութեան հեղինակը ինքն է, և իբն հոսոր սեղհակն սեղ ճը անի.) և Յովհաննէս 'ի նոյն գաւառէ ('ի Տարօնոյ), զոր վերադիր անուամբ կողեռն կոչէին, որ զհաւատոյ ղիրոն գրեաց, և Գրիգոր յոյժ իմաստունն բանիւք. և այլք բազումք, յորոց աւուրս բարձրանայր յոյժ ղջիւր եկեղեցւոյ ուղղափառ. խոստովանուեամբ . . . » : (Լաստիվերտցի. Պատմ. գլ. Բ.)

Ուշագիր ընթերցողաց յայտնի է որ առաջին հարթողութիւնը սկզբնատառերով եղաւ, և երկրորդը ամեն տառերը համրանքի փոխելով, և երրորդէն մինչև հինգերորդը՝ միայն չորս բոլորակներուն մէջի տառերը համրանքի փոխելով եղաւ. ասկէ ետեւ ըլլալիքը՝ ամեն մէկ երեք տառը անխափր թէ՛ բոլորակներէն ըլլայ և թէ՛ միջանկեալներէն՝ մէկ մէկ անդամ հնթադրելով՝ համրանքի փոխելու է, և առաջին անգամին 37 թիւ առնելու է՝ ինչու որ 27 թիւ չելլար մէջէն, և հետզհետէ տասնական թիւ աւելցնելու է, մինչեւ 97 թիւ երթալու համար. ուստի երբոր 1. 5. 7. թուանշանով որոշուած (ԱՀՀ ԳՈՈ ՅԻԻ) ինն տառերը՝ առնեմք ու հաշուեմք՝ 37 թիւ կը գտնեմք, և (Շահշահ է) այս իմաստն ալ 37 թիւ է:

ԻՄԱՍՏ Զ:

Ա Հ Հ Գ Ո Ո Յ Ի Ի Շ Ա Հ Ն Շ Ա Հ է.
 1 7 7 10 6 6 10 6 6 | 10 10 1 7 4 2 1 7 7 | 10

Գադիկ Ա. Բագրատունի թագաւորաց շարքին մէջը եօթներորդ է, և մականունն ալ Շահնշահ է: (Տես Պարծ. Հայ. հատ. Գ. յաւել. եր. 107.)

Տասը թիւ աւելցնելով՝ 47 թիւ պիտի գտնեմք. ուստի 1. 5. 7. 8. թուանշանով որոշուած (ԱՀՀ ԳՈՈ ՅԻԻ ՇՅՄ) տասն երկու տառերը

թէ որ առնեմք ու հաշուեմք, 47 թիւ կը գտնեմք, և (Վ. 1-1) ոչոր-ոչոր այս իմաստն ալ 47 թիւ է :

ԻՄՈՍ Է՝

Ա Ն Հ Գ Ո Ո Յ Ի Ի Շ Յ Մ
1 7 7 5 6 6 5 2 2 5 5 2 | 47

Վ Ա Ս Ա Կ Ս Պ Ա Ր Ա Պ Ե Տ
5 1 2 1 6 2 3 1 5 1 8 5 4 | 47

Վասակ սպարապետը՝ Գրիգոր Մագիստրոս քաղմահմուտ ու բարեպաշտ իշխանին հայրն է, և վահրամ Պահլաւունիին մեծ եղբայրն է . ասոնք երկուքն ալ Գագիկ Շահնշահին ժամանակակից են . և իրենց քաջութեամբը և բարեպաշտութեամբը անմահ յիշատակաց արժանի՝ ազգին մեծ բարերարութիւններ ընելէն յետոյ երկուքն ալ քրիստոնէական սուրբ կրօնին վրայ արիւն թափելով՝ երջանիկ մահուամբ աշխարհէս ելեր են . ասոնց համար Վ. Հ. Միքայէլ Չամչեանը երկար գրելէն ետքը՝ բանը հոս կը կնքէ . « Այսպիսի ինչ բաւական համարեսցի վասն երանելոյն վահրամայնահատակի, որում նմանատիպ գտաւ և փառաւորեալ հարազատն նորին Վասակ նահատակ, այն է հայր Գրիգորի Մագիստրոսի » : (Պատմ. Հայոց հատ. Բ. եր. 845.)

Տասը թիւ աւելցնելով 57 թիւ պիտի տնեմք, ուստի՝ 2. 3. 4. 6. 7. թուանշաննե-

րով որոշուած (ՍՅՅ ԳՐՐ ՈԳԹ ԲՈՅ ՅԻԻ) տասն
և հինգ տառերը եթէ առնեմք ու հաշուեմք՝
57 թիւը կը գտնեմք, և (Պէհր-Պ-հը-) այս
իմաստն ալ 57 թիւ է :

ԻՄԱՍՏ Ը.

Ս Յ Յ Գ Ր Ր Ո Գ Թ Բ Ո Յ Յ Ի Ի
2 10 10 10 10 10 2 6 10 10 2 2 | 57

Պ է Հ Ր Ա Մ Պ Ա Հ Ղ Ա Ի
6 7 7 10 1 2 8 1 7 10 1 7 | 57

Հոս սէտք է գիտնալ որ Պէհրամ անունը
պարթեւական անուն է, և մեր լեզուին մէջ
վահրամ կը հնչուի. բայց մեր հեղինակը՝ իւր
հաշիւը Պէհրամ Պահլամին յարմարցուցեր է :

Այս դիւցաղունը՝ վասակ Պահլաուունի
Հայոց սպարապետին փոքր եղբայրն է, որ
ինքն ալ մեծ եղբօրը վախճանէն յետոյ Հայոց
սպարապետ եղաւ. սա էր որ Գաղիկ Շահնշա-
հին հրամանաւ՝ Ատրպատականի բռնաւորին
դէմ վեց հազար Հայոց զօրքով այն ահեղ պա-
տերազմին մէջ դտնուեցաւ. և Շիրակայ դա-
ւառին մէջ դեռ կանգուն մնացած մարմարա-
շէն եկեղեցւոյն արձանագրութեանը մէջ իւր
մեծագործութիւնը յայտնի կը տեսնուի : (Տե՛ս
Պատմութիւն Ան-ոյ. եր. 74 :)

Տասը թիւ աւելցընելով 67 թիւ պիտի
գտնեմք, ուստի 2. 3. 4. 6. 7. 8. թուանշան-

ներով որոշուած (ՍՅՅ ԳՐՐ ՈԳԹ ԲՈՅ ՅԻԻ ՇՅՄ)
տասն և ութը տառերը եթէ առնեմք ու հաշ-
ուեմք՝ 67 թիւ կը գտնեմք. և (Կարգադր Յո-
ւնէ՛ս Աշո՛ր) այս իմաստն ալ 67 թիւ է :

ԻՄԱՍՏ Թ.

Ս Յ Յ Գ Ր Ր Ո Գ Թ Բ Ո Յ Յ Ի Ի Շ Յ Մ
6 10 10 10 10 10 6 10 9 2 6 10 10 2 2 10 10 2 | 67

Կ Ա Տ Ր Ա Մ Ի Տ Յ Ո Վ Ա Ն Է Ս Ա Շ Ո Տ
6 1 4 10 1 2 2 4 10 6 10 1 4 7 2 1 10 6 4 | 67

Պատմութիւնը կը վկայէ թէ « Սա (Գաղիկ
Շահնշահ) առեալ էր իւր կին զգուտարն վա-
սակայ Սիսականի իշխանին Սիւնեաց զկատրա-
միտէ, յորմէ ծնան երկու որդիք. անուն անդ-
րանկանն Յովհաննէս Սմբատ, և կրտսերոյն՝
Աշոտ » : (Չմշ. Պարմ. Հայ. հատ. Բ. եր. 872):

Տասը թիւ աւելցընելով՝ 77 թիւ պիտի
գտնեմք, ուստի՝ 1. 2. 4. 5. 6. 8. թուանշան-
ներով որոշուած (ԱՀՀ ՍՅՅ ՈԳԹ ԳՈՈ ԲՈՅ ՇՅՄ)
տասն և ութն տառերը եթէ առնեմք ու հաշ-
ուեմք, 77 թիւը կը գտնեմք. և (ա. Գ-դիկ Բ-դ-
բարունի Աշոտի) այս իմաստն ալ 77 թիւ է :

ԻՄԱՍՏ Ժ.

Ա Հ Հ Ս Յ Յ Ո Գ Թ Գ Ո Ո Բ Ո Յ Շ Յ Մ
1 7 7 2 10 10 6 10 9 10 6 6 2 6 10 10 10 2 | 77

1 Գ Ա Գ Ի Կ Բ Ա Գ Ր Ա Տ Ո Ի Ն Ի Ա Շ Ո Տ Ե Ա Ն
10 1 10 2 6 2 1 10 10 1 4 6 7 4 2 1 10 6 4 10 1 4 | 77

Հոս՝ Գագիկ Շահնշահին անունը և քանի-
երորդ-ըլլալը, և ցեղին անունը կրկնելուն
պատճառը՝ հօրը անունն ալ յիշելուն համար է:

Պատմութիւնը կը վկայէ թէ « Յայնմ ժա-
մանակի էր և Հայոց աշխարհին թաղաւոր Գա-
ղիկ որդի Աշոտոյ, եղբայր Սմբատայ և Գուր-
գենայ, ՚ի ցեղէն Բագրատունւոյ, սյր հզօր և
յաղթօղ ՚ի պատերազմի. սա ՚ի խաղաղութեան
կալաւ զաշխարհս Հայոց: Ի սորա ժամանակս
պայծառացան կարգք եկեղեցւոյ, և լուսա-
ւորեցան մանկիւնք ուխտի սրբութեան »:
(Լուսինեացի Գլ. Բ.)

« Գագիկ Բագրատունի՝ որ կարգեալ էր
իշխան իշխանաց, միջին որդի Աշոտոյ Ողոր-
մալի, և եղբայր Սմբատայ արքայի տիեզերա-
կալի, ՚ի նմին առուր յորում մեռաւ եղբայր իւր՝
Թագաւորեաց յԱնի ՚ի վերայ Հայոց, և կոչեցաւ
Շահնշահ. (յամի Տեառն 989 և ՚ի թուին Հայոց
ՆԼԸ) »: (Չմի. Պարմ. Հոյ. հատ. Բ. եր. 871.)

Տասը թիւ աւելցրնելով՝ 87 թիւ պիտի
դասնեմք. ուստի 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. թուա-
նշաններով որոշուած՝ (ԱՀՀ ՍՅՅ ԳՐՐ ՈԳԹ
ԳՈՈ ԲՈՅ ՅԻԻ) քսան և մէկ տառերը եթէ առ-
նեմք ու հաշուեմք՝ 87 թիւը կը դասնեմք. և
(ՏԵՐԿԿ ԳՐԿԿԿԿԿ ԿՐԿԿԿԿ) այս իմաստն ալ 87
թիւ է:

ոչ կարացի : Անդ դիպաւ յայն աւուրսն Տըր-
դատ Տարաարապետ Հայոց , և իւրով հանճա-
րով եցոյց նոցա հնարս , որով կարացին նորո-
գել զայն վայելուչ ևս , որպէս գրէ ականա-
տեան Ասողնիկ : (Ձեռն Պատմ. Հայ. հատ. Բ. եր. 875):

Տասը թիւ աւելցընելով՝ 97 թիւը պիտի
գտնեմք . ուստի պատկերին մէջի 24 տառերը
մէկանց առնելով հաշուելու է , ինչպէս որ
երկրորդ իմաստին համարալ այս գործողու-
թիւնն բրինք և 97 թիւը գտանք . և (Ստե-
փանն իւրեւոր Ասողնիկ) այս իմաստն ալ 97
թիւ է :

ԻՄԱՍՏ ԺԲ.

Ս Տ Ե Փ Ա Ն Ն Ո Ս Վ Ա Ր Դ Ա Պ Ե Տ Ա Ս Ո Ղ Ն Ի Կ
2 4 2 3 1 4 4 6 2 3 1 2 4 1 3 2 4 1 2 6 9 4 2 6 | 97

Երած կարանութեանս հեղինակը այս Մտե-
փաննոս Ասողնիկ վարդապետն է , որուն համար
պատմութեանց մէջ կը կարդամք .

« Եւ Մտեփաննոս Տարոնացին որ զաշխար-
հապատում գիրսն շարագրեաց սքանչելի յօ-
րինուածովք սկսեալ 'ի մարդն առաջին , և
գոյ բովանդակէ զպատմութիւն իւր 'ի վախ-
ճանն Գագկայ , վասն որոյ պատմութիւնս է » :
(Լուսինեացի. ԳԼ. Բ.)

« Ի սորա աւուրս ծաղկեցաւ Մտեփաննոս
վարդապետ Տարոնեցի՝ Ասողիկ կամ Ասողնիկ

կոչեցեալ , որ և հրամանաւ սորին Սարգսի (կաթողիկոսի) արար զպատմութիւն Հայոց 'ի ծագմանէ ազգին մինչև 'ի ժամանակս իւր յերիս գիրս , ցամ Տեառն 1000 կամ 100½ : Սորա երեւի արարեալ և զՄեկնութիւն մարգարէութեանն երեմիայ . զի Գրիգոր Մագիստրոս՝ որ փոքր մի յետոյ էր , և 'ի պատանեկութեան տեսեալ էր զնա , գրէ 'ի թուղթն առ Գէորգ վարդապետ այսպիսի ինչ . « Վասն որոյ բանս հայցէ 'ի քէն զՄեկնութիւն երեմիայի մարգարէի , զոր գրեալ է Ասողկայ երջանիկ ծայրագոյն ձերոյ , շնորհել մեզ » : (Չմչ. Պատմ. Հայոց. հատ. Բ. եր. 877.)

Ասողիկ բառը մականունն է , բայց հաշուելով՝ 30 թիւ կը գտնեմք . և Պատմող բառն ալ նոյնպէս հաշուելով՝ 30 թիւ է . ուստի երբ որ ըսեմք թէ հանճարեղ հեղինակը՝ այս մականունը իրեն համար ինքը հնարեր է , շատ հաւանական է , ինչու որ երեւելի գործը իւր շինած Աղգային պատմութիւնն է :

ԻՄԱՍՏ ԺԳ.

Պ Ա Տ Մ Ո Ղ
 8 1 4 2 6 9 | 30

Ա Ս Ո Ղ Ն Ի Կ
 1 2 6 9 4 2 6 | 30

Կարծեմ մէկուն մտքէն պիտի չանցնի՝ թէ ութն ու կէս դար յառաջ այս ծածկաբանութիւնը անխորհուրդ շինուած ու գըր-

ուած ըլլայ . վասն զի մինչև որ բանը իր մէջէն
իմաստ տալու համար դրսէն խորհող միտք մը
չունենայ , անկարելի է անկէ իմաստ հանելը .
օրինակի համար՝ գրաչարի սեղանէն դիպուած
ծով 24 տառ կրնամք սունել և գրիւ շարել ,
բայց մէջէն իմաստ հանելն անհնարին է .
ուստի կ'երեւի որ տրուած բացատրութիւն-
ներուն վրայ տարակոյս չի մնար , որովհետեւ
այն ժամանակի պատմութիւններուն հետ ալ
բաղդատելով՝ շատ համաձայն գտնուեցան :
Բայց արդարև այս կերպ գրուածքէն հասա-
րակութեան մեծ մասը չկրնար իրեն շահ մը
քաղել , սակայն հասարակաց մէջէն ալ անհնար
է որ բանասէր ու հետաքրքիր մարդիկ պա-
կաս ըլլան . 'ի հարկէ լրագիրը կարդացին , ու
իրենց մաքին դարկաւ այս ծածկաբանութեան
ձեւը . մեք զոյն բացատրելով՝ անոնց հետա-
քրքրութիւնը յագեցընել ուզեցինք՝ թէ որ
հաճելի կը համարին . բայց թէ որ զուր աշխա-
տութիւն մը սեպեն՝ մեք դարձեալ մեզի հա-
մար շահ ունիմք . վասն զի քանի մը երեւելի
հեղինակներու պատմագրութիւնը նորէն աչքէ
անցընելով , ազգային անցքերը՝ և անոնցմէ յա-
ռաջ եկած տխուր յիշատակները լաւ ևս տպա-
ւորեցան մեր սրտին մէջ , և հառաչել տուին
մեզի . ու թէ որ չեմ սխալիր՝ այս հառաչանաց
արձագանքը մինչև Շիրակայ դաշտը հասան . . .
ո՛հ , ո՛րչափ քաղցր ու ախորժելի է հայրենեաց
յիշատակութիւնը :

ՁՈՐ Ի ԶՔՆԱՂՆ ԱՆԻ ՀՆԱՐԵԱՅ ԱՍ ՈՂ ՆԻԿ
 ԶԱՅՆ ՅԱՆՇՈՒՔՆ ԱՆԻ ՈՂԲԱՅ ՆԻ ԿՈՂ ԱՍ

Ոտանաւորիս առաջին տողը բաղկացընող հինգ բառին սկզբնատառերը եթէ հաշուեմք՝ 17 թիւ կը գտնեմք. և քարուդաշտի եկեղեցւոյն շինութեան ժամանակի Հայոց թուականը որ է Նխթ, այս երեք թուանշան տառերն ալ եթէ գումարեմք՝ ճիշդ 17 թիւ կը գտնեմք. ինչպէս,

Ձ	Ի	Ա	Հ	Ա	
6	2	1	7	1	17

Ն	Խ	Թ	
4	4	9	17

Երկրորդ տողը բաղկացընող հինգ բառին սկզբնատառերը եթէ հաշուեմք՝ 20 թիւ կը գտնեմք. և մեր այս տարուան Հայոց թուականը՝ որ է ՌՄՂԸ, այս չորս թուանշան տառերն ալ եթէ գումարեմք՝ ճիշդ 20 թիւ կը գտնեմք. ինչպէս,

Ձ	Յ	Ա	Ո	Ն	
6	5	1	8	4	20

Ռ	Մ	Ղ	Ը	
1	2	9	8	20

Ոտանաւորին առաջին տողը 27 տառերէ բաղկացեալ է, և այս 27 տառերը թէ որ հաշուեմք՝ 119 թիւ կ'ելլէ: Իրկրորդ տողն ալ ճիշդ 27 տառերէ կը բաղկանայ ու 119 թիւ կու տայ:

Ո.	ող	նիկ	
ա	բ	գ	

Նիկ	ող	աս	
գ	բ	ա	

Բացատրութեանս հեղինակը՝ վենետիկու Միխիթարեան ու իտէն վ. Հ. Ղեւոնդ Մարգարեան (Ալիշան) վարդապետին ուղղեց նամակաւ մը իւր այս աշխատութիւնը, որպէս զի թէ որ արժան դատեն՝ հրատարակեն : Յիշեալ վ. վարդապետը՝ բացատրութեանս հեղինակին յետագայ նամակը գրելով, Բաղմալէպ տետրակներուն 1850 Յունուար 1 թուովը այս Անիի ծածկագիր յիշատակտրանին բացատրութիւնը հրատարակեց :

Ազնիւ Տեառն բանասիրի և ազգասիրի Նիկողոս խնդալ .

27 Նոյեմբեր 1849. Վենետիկ .

Չգիր մեծամեծար սիրոյդ և զբանասիրական՝ մա նաւանդ զազգասէր ախորժակացդ՝ ընկալայ 'ի ձեռն իմոյս արգոյ հոգեկցորդ եղբօր հօր Աբրահամու վարդապետի . և յաւէտ ուրախ եղէ դտեալ յեղակարծուց նոր զոմն փութաջան ազգասէր, որ և այնքան վառեալ յոգի հայրենականացն շնորհաց և աւանդից, մինչ և զմերս փանաջութիւն՝ որ 'ի նոյն կրթի խող և սէր, զուգակալաւ կամ մերձեցուցանել վեհից անձանց և իւրոցն սրտի ըղձալեաց : Շնորհմք սիրոյդ գսիրոյդ համարձակութիւն, և մեք գիտակ մերումս չափու՝ գթոյդ առաւել իմանալք սովին զազնուութիւն իմացուածոց :

Ոչ փոքր հաճութիւն և զարմանս յաւել 'ի մեզ և գիւտ դժուարալոյծ և անյօղաձայն տառիցն, հեշտախ սրուող քրտնավաստակ մտախոհութեան երկայնամիտ սօզւոյդ և հանձարիմաց մտաց . որ զի կամ ստոյգ և

տաներկրայ լուծումն է մտաց արձանագրողին , և այս
Քեզ պսակ , և կամ անդր քան զարձանագրողին կար-
ծիս և զբնաւից ակնկալութիւն ճարտարագիւտ հնարք
յսնկուցիչ մտաց , և այս փպոք առաւելահրաշք . որով
ձայնն ծածկեալ 'ի հարուստ լուծեան դարուց ար-
տահնչէ այս առաջին 'ի վսեմունեակն Անի , կամ ար-
ձագանք ճշգրտատիպք բացագանչեն 'ի վիչ վեհաշուք
Մաղկանց ձորոյն , և միօրինակ հրճուին տիրագնաց
գետոյն Ախուրեան՝ բազմայիշատակ ալիք : Արդ զայն-
քանոյ երկասիրութեանդ ընծայումն ընկալեալ յօ-
ժար սրտիւ՝ օժանդակեմք 'ի լոյս , 'ի սկիզբն մերձե-
ցելոյս նորոյ տարւոյ , 'ի զբօսանս և 'ի խրախոյս մեր-
ազնեայ բանասիրաց , որպէս և խնդիր Ազնուութեանդ
պահանջէ : Բերկրեալ ընդ բերմունս հայրենասէր սըր-
տիդ , համակիր սրտիւ մատուցանեմ Քեզ և քոյոցդ
սիրելեաց՝ 'ի պտղոյ տէրունականս պաշտաման զօրհ-
նախառն մաղթանս 'ի յամայր բարեկենդանութիւն :

Ազնիւ տէրութեանդ

Խ. Մ. Է. աղօթարար

Տախտեալ Հ. Ղեանդ Հարդադեո Մ. Աւելան.

Կարսի Առաջնորդ շնորհաշուք Կարապետ վարդապետին (չորրորդ տարի) 175 թիւ Հայաստան լրագրոյ միջոցաւ հրատարակել տուած արձանագրութիւններուն մէջ երկու ծածկագիր յիշատակարան ալ գտնուեցաւ . առաջինը որ Շիրակայ գաւառին աւերակներէն մէկուն մէջ է, վերաբոյժ սպեղանի մը ձեռք բերելու ճարտար նուսխան է , բայց մեծ աշխատութիւն կ'ուզէ և աշխատողներուն ալ շատ սուղի կը նստի . անոր համար բացատրութեանս հեղինակը այն կտորը լռութեամբ պատուեց , ու երկրորդը որ Հոռոմոսի վանքին մէջն է՝ բացատրեց , և հետեւեալ նամակաւ Հայաստան լրագրոյն ուղղեց , որ 1851 Յունուար 5 թուով հրատարակուեցաւ :

Արդոյ հրատարակիչ .

Որովհետեւ բռնադատեցիք մեր տկարութիւնը՝ այս երկրորդ ծածկաբանութիւնն ալ բացատրելու ահա ես ալ ձեր կամեցողութիւնը հարկ մը սեպելով իմ վրաս , համարձակեցայ որչափ որ միտքս զօրեցին՝ զանի բացատրելու , համեմատութեամբ ազգային պատմութեան . ուստի կ'աղաչեմ որ այս մեր բանասիրական աշխատութիւնը իբրեւ փունջ մը ծաղկան ընդունէք , և լրագրոյդ միջոցաւ հրատարակէք . որն որ հայրենասիրական եռանդեամբ մը կ'ընծայեմ ազգիս խելամուտ և հետաքրքիր ընթերցողներուն , վրս-

տահանարով արեց ներդամութեանը, որ թէ գրտնուած խնասաներուն հաւնեցան՝ 'ի հարկէ նախնեաց խնասութեանը վրայ պիտի զարմանան . բայց թէ որ անյարմար բան մը սեպեն, կրնան գուշակել որ Հայաստանի մը պարտէզին մէջ՝ ըստ որում պարտէզ, անհրտ ծաղիկ մ' ալ գտնուիլը՝ պարտէզին արհամարհութիւն մը չէ . բայց և այսպէս՝ Անւոյ աւերակներուն մէջ նախնեաց յիշատակները փնտռող քրտնաշխատ շնորհափայլ կարապետ վարդապետին հայրենասիրութեանը մենք ալ կցորդած համարուինք նէ, աշխատութիւննիս վարձատրուած կ'ըլլայ :

18 Հոկտ. 1850.

'ի Կ. Պօլիս.

Մնամ յարգութեանդ

ջերմեռանդ բարեմաղթու.

Հրտիք Նիկողոս Հովսեօս

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵԱԾԿԱԳԻՐ ՅԵՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻ
ՀՈՌՈՄՈՍԻ ՎԱՆԻՑ

Հայաստան լրագրոյն չորրորդ տարուան
175 թուով հրատարակուած Հոռոմոսի վանքին
ստորագրութեանը մէջ՝ հինգերորդ եկեղեց-
ւոյն արեւմտեան լուսամտի մը դրսի վերի կողմը
կարգ մը անյօդաձայն տառեր կան շարուած
այս ձեւով .

† ԻՌՈՉԺՂԸՄ : ՄԿՂԸ : Կ ' Ի ՆՁԱ : ԹԱ : Հ :

Ասոր ետեւէն ալ արձանագրութիւն մը կը
հեփելի այսպէս .

« Իս Սմբատ որդի Գագկայ
ետու զիմ գեղս զՄահառունիս 'ի մեր հանգըս-
տարանս թագաւորաց 'ի տիեզերահռչակ վանսն
Հոռոմոսի վասն մեր մեղաց թողութեան . և
գրեցի 'ի սուրբ Գէորգ յամենայն տարի Գ. քա-
ռասունք Գագկայ : Եւ 'ի վախճանելս՝ Բ. ինձ,
և Բ. Գագկայ մինչ 'ի դալուստ տեառն» և, և :

Եւ այս արձանագրութեան վերջացած
տեղը՝ մանր գրով գրուած ստորագրութեան
պէս բան մ'ալ կայ ասանկ .

† ԹՈՎՄԱՆԻԳ

Արդ մեր նախնեաց արդիւնքը՝ մանաւանդ մեծածախն հեղինակին վաստակը՝ միայն ժամանակէ մաշող ժանփքներէն ազատելու մտօք՝ այս ծածկարանութիւնն ալ քանի մը յօդուածի բաժնելով բացատրել ջանացի :

Ա. Տառերուն շարքէն վերջակէտով զատուած նւթն տառերը՝ միաւորի ուժով 35 թիւ կ'արտադրեն . ԱՆԴԱՐՁԱԿԱՆ բառն ալ նոյնպէս 35 թիւ է :

Ի Ռ Ո Ձ Ժ Ղ Ը Մ
 2 1 6 6 1 6 6 2 | 35

Ա Ն Դ Ա Ր Ձ Ա Կ Ա Ն
 1 4 4 1 2 6 1 6 1 4 | 35

«Անդարձական» բառը «կտակ» ըսել է . արձանագրութիւնն ալ յոյտնի կ'իմացընէ՝ որ Գ. Սմբատ Յովհաննէս թագաւորը իւր Սահառունի դեղը Հոռոմոսի վանքին նուիրեր է կտակաւ . ուստի այս ութն տառերը հոս արձանագրութեան վերտառութեանը առաջին մասն են :

Բ. Հետեւեալ չորս տառերը (ՄԿՂԸ) նոյնպէս վերջակէտով զատուած՝ միաւորի ուժով 25 թիւ կ'արտադրեն . ու թէ որ 25 թուոյն հորիզոնական դիրքը փոխեմք և ուղղահայեաց դիրքի վերածելով գումարեմք , 7 թիւ կը գտնեմք :

Մ Կ Ղ Ը
 6 6 6 6 | 25 6 25 | 7

Եւ ՍՄԲԱՏ ԹԱԳԱԻՈՐ՝ այս երկու բառերով ալ նոյն գործողութեամբ՝ 7 թիւ կը գտնեմք ,

Ս Մ Ր Ա Տ Թ Ա Գ Ա Ի Ո Ր
2 2 2 1 4 9 1 5 1 7 6 10 13

Որ կտակագրին անուհն է, ինչպէս որ արձա-
նագրութիւնը յայտնի կ'իմացընէ. ու (ՄԿՂԸ),
այս չորս տառերն ալ՝ հոս վերտառութեան
երկրորդ մասն են:

Ուոյց գիտնալու է որ՝ համրանքի մը հորի-
զնեական գիրքը ուղղահայեացի փոխելով՝ մէջէն
պահուած իմաստ հանելը այն ժամանակը կ'ըլ-
լայ, երբոր նոյն իմաստը յայտնի խօսքով ալ
անմիջապէս դրուած բլլայ. ինչպէս այս արձա-
նագրութեան մէջ ալ Սմբատայ անուհը յայտնի
դրուած է:

Գ. վերտառութեան վերջին մասին համար
կը մնան սա հետեւեալ տառերը. « և 'ի ՆՁԱ :
ԹԱ : Հ » . ասոնք նկատողը անշուշտ սա հետե-
ւեալ բանը կը կարգայ . « և 'ի 481 թուականին
Հայոց » . բայց այսչափը բաւական սեպելով
ձգել անցնելու չէ, ասոր մէջ ալ պահուած ի-
մաստ փնտռելու է . ուստի՝ ծածկաբանօրէն ալ
ըսել է, « ՅԱՄԻ (ի նախդրին զօրութեամբը)
ԵՐԻՆՎՏԱՆԵՐՈՐԴԻ (ՆՁԱ) այս երեք տառե-
րուն միաւորի ուժովը (Ն=4+2=8+Ա=1=13),
ԹԱԳԱԻՈՐԵԼՈՅՆ ՀԱՅՈՑ (թԱ: Հ: այս երեք
տառերուն ալ համառօտագրութեան զօրու-
րեամբը): Ասոր իւր մէջէն ապացոյց՝ Թ տա-
ին քովը անմիջապէս Ա մը աւելցընելն է .
նշու որ՝ համառօտագրելու համար « Հայոց »

ըսելու տեղ՝ Հ դնողը, կրնար՝ « թուականին »
տեղն ալ թ մը դնելու անցնել, բայց՝ ասանկ չէ
ըրեր՝ Ա մ՝ ալ աւելցուցեր է, ընթերցողին միտքը
արթնցնելու համար՝ պարզաբար իմացուածէն
'ի զատ պահուած իմաստ մ՝ ալ որոնելու. և դրո-
ւէն վկայ՝ մեր ազգային պատմութիւնն է, վասն
զի Հայոց 481 թուականին՝ որ այս վերջի մասին
մէջ յայտնի դրուած է, Մարտայ իշխանու-
թեան երեքասաներորդ տարին կը պատաս-
խանէ: (Տե՛ս Պատմ. Հայ. 'ի վերջ Գ. հատ. Գո-
ղթի. 'ի Յաւել. եր. 77:)

Արդ այս անյօդաձայն տաւերուն շարքը՝
ներքեւի արձանագրութեանը վերտառաւթիւնն
է, որուն մէջէն հետեւեալ իմաստը կ'ելլէ՝
« Անդարձական Մարտայ թագաւորի, յամի
երեքասաներորդի թագաւորելոյն Հայոց »:

Գ. Երկրորդ յօդուածին մէջ (ՄԿԼԸ) տա-
ւերը՝ որ կտակագրին տնունք ցըցուցին, հիմա
ալ կտակին թէութիւնները պիտի ցուցնեն.
կտակին թէութիւնները՝ արձանագրութեան
մտքին նայելով պարզաբար տարին չորս քա-
ռասունք է. այսինքն 366 օրուան մէջ՝ 160 օր
հօրը Ա. Գագիկ Շահնշահին՝ ու իրեն համար
աղօթք ընել կը պատուիրէ. բայց տարիին բո-
լորական թիւէն՝ որ է 366 օր, սա տէրունա-
կան օրերը կ'ուզէ որ դուրս մնան. Մննդեան
առաջին օրը 1. Չատիի առաջին ու երրորդ
օրերը 3.⁵ Համբարձման օրը 6. Հոգեգալստեան
օրը 5. Այլակերպութեան առաջին օրը 6. Վե-

բափոխման առաջին օրը 7. վերացման խաչի
առաջին օրը 8: Արդ՝ 366 էն 8 ելլէ նէ՝ 358
կը մնայ, և (ՄԿՂԸ) տառերն ալ սովորական
հաշուով 358 թիւ կ'արտագրեն:

Մ Կ Ղ Ը
200 60 90 8 358

Հոս մտադրութեան արժանի բան մ' ալ
կայ. թէ որ միտքը միայն 358 թիւ ցուցընել
ըլլար՝ կրնար ուրիշ աւելի պարզ կերպով մը
ցուցընել. ինչպէս (ՅԾԸ) այս երեք տառերն
ալ ճիշդ 358 թիւ կ'արտագրեն սովորաբար,
և միաւորի ուժով ալ 46, որուն հորիզոնական
դիրքը թէ որ փոխուի՝ գարձեալ 7 թիւ կ'ար-
տագրէ, ու երկրորդ յօդուածով եղած գոր-
ծողութեան վնաս մը չի տար:

Յ Ծ Ը
10 20 30 40 50 60 70 80 90

Բայց քառասունքը չորս ըլլալուն համար 358
թիւը (ՄԿՂԸ) այս չորս տառերով չափեր է.
այնպէս որ տարիին սկիզբէն առնելով՝ (Մ) այս-
ինքն 200 օրուան մէջ առաջին քառասունքը
պիտի վճարուի. (Կ) այսինքն 60 օրուան մէջ
երկրորդ քառասունքը պիտի վճարուի. (Ղ)
այսինքն 90 օրուան մէջ երրորդ քառասունքը
պիտի վճարուի. (Ը) այսինքն 8 օրուան մէջ
չորրորդ քառասունքը պիտի վճարուի:

Ի. Թէ որ շարուած տառերը բաց 'ի միջանկեալ (և) շաղկապէն ու ('ի) նախդիրէն՝ մեր տառերուն սովորական թուանշանի ուժովը եթէ հաշուեմք՝ գումարը կ'ըլլայ 2853, որ աշխարհի արարչութենէն առնելով՝ մեր ազգին առաջին նախահաւուն՝ Հայկ նահապետին տիրապետութեան թուականն է ըստ Իօթանանից. (Տե՛ս Պատմ. Հայ. 'ի վերջ Գ. հատ. Դասկ. էջ. 23.)

20	Ի	0	Ձ	Ժ	Ղ	Ճ	Մ	Մ	Կ	Ղ	Ճ	Ն	Ձ	Ա	Թ	Ա	Հ
1000		600	6	10	90	8	200	200	80	90	8	400	80	1	9	1	70
																	2853

Ձ. Մեր Բագրատունի իշխանները՝ իրենց ծագումը հրէից ազգէն ըլլալը քաջ գիտէին. ուստի հեղինակը՝ Սմբատայ բուն նախահաւ Աբրահամ՝ նահապետին կոչման՝ ու Եգիպտոս իջնալուն թուականին շատ մօտ թուական մ'ալ հաներ է: Ըստ ժամանակագրաց կոչումն Աբրահամն՝ նախ քան զՔրիստոս 1917 տարիէ. (Տե՛ս Պատմ. Հայ. 'ի վերջ Գ. հատ. Դասկ. էջ. 24.) արդ՝ առջի ի տառը նախդիր ու հետեւեալ եօթն տառերը որ վերջակէտով զատուած են, դարձեալ սովորական թուանշանի ուժով հաշուելով՝ գումարը 1914 է. և ինչպէս ըսինք՝ ասիկայ վերի թուականէն քանի մը տարի միայն տարբերութիւն կ'ունենայ:

1000	Ի	0	Ձ	Ժ	Ղ	Ճ	Մ
600		6	10	90	8	200	
						1914	

է. Դարձեալ առջի ի տառը նախդիր, և միայն Ռ. տառը սովորական հաշուով առնելու է՝ որ է 1000, և մնացեալ վեց տառերը միաւորի ուժով բանեցընելով՝ գումարը կ'ըլլայ 1032, որ Սմբատայ կտակ ըրած ժամանակին՝ Փրկչի թուականն է:

$$\begin{array}{r} \text{Ռ} \text{ Ո} \text{ Չ} \text{ Ժ} \text{ Դ} \text{ Ը} \text{ Մ} \\ 1000 \quad 3 \quad 2 \quad 1 \quad 0 \quad 0 \quad 2 \\ \hline 1032 \end{array}$$

Ասոր ճշգուծիւնը ինքնին յայտնի է. որովհետեւ տառերուն շարքին մէջ արդէն Հայոց թուականը կայ, որ է ՆՁԱ (481). ասոր վրայ աւելցուր Փրկչի թուականին ու Հայոց թուականին մէջտեղ եղած սարքերութիւնը՝ որ է 551, գումարը կ'ըլլայ 1032.

$$\begin{array}{r} 481 \\ 551 \\ \hline 1032 \end{array}$$

Ը. վերի եօթներորդ յօդուածին մէջ ի նախդիրը դուրս ձգելինք ու միայն Ռ. տառը սովորական կերպով հաշուեցինք. այժմ՝ այս ուժերորդ յօդուածիս մէջ՝ երկուքն ալ դուրս ձգելու ու մնացած վեց տառերն ալ սովորական կերպով հաշուելու է, գումարը կ'ըլլայ 914.

$$\begin{array}{r} \text{Ռ} \text{ Չ} \text{ Ժ} \text{ Դ} \text{ Ը} \text{ Մ} \\ 600 \quad 2 \quad 10 \quad 0 \quad 8 \quad 0 \\ \hline 914 \end{array}$$

Այս գումարէն՝ այն ժամանակի Հայոց
Թուականը՝ որ է 481 հանելու է, ինչու որ՝
տառերուն շարքին մէջ այս թուականը յայտնի
ալ գրուած է. կը մնայ՝ 433. այս ալ Հագա-
րացոց առաջին Ամիրապետին և օրէնսդրին
երէննալուն թուականն է, որ իրենց հասարակ
թուականէն՝ այսինքն հիճրէթէն տասը տարի
աւելի է : Պատմութիւնը կ'ըսէ որ (յամի
Տեառն 622) « իբր տասն ամօք յառաջ երե-
ւեալ էր յանապատին Արարիայ՝ ՚ի Ֆառքա-
ռէսին զարմէ՝ առաջին Ամիրապետ Հագարաց-
ոց . և : (Պարթ Հոյ հատ. Բ. եր. 340)

Արդ հիճրէթի առաջներորդ տարին՝ որ
Փրկչի 622 թուականէն կ'սկսի, պատմութեան այս
խօսքին նայելով 622 թուականը՝ ամիրապետին
երեւմանը մետասաներորդ տարին, և աիրա-
պետութեանը առաջներորդ տարին կ'ըլլայ, և
հետեւաբար ալ 1032 Փրկչի թուականին և 481
Հայոց թուականին ճիշտ կը պատասխանէ 433
թիւը . և որովհետեւ մեր Բագրատունի իշխան-
ները միշտ հարկատու էին Հագարացոց ամի-
րապետներուն, հաւանական է որ Հագարացոց
հետ ունեցած գործառնութեանցը մէջ անոնց
թուականը կը գարժած էին. ծածկաբանութեանս
հանճարեղ հեղինակին միտքն ալ՝ զանազան
թուականները իրարու յարմարցընել ըլլալով՝
վարպետութեամբ մը այս թուականն ալ ցը-
ցուցեր է :

Թ. Արձանագրութեան վերջացած տեղը՝ ստորագրութեան ձեւով ու մանր գրով գրուած ԽՎԻՆԻԿ ձայնը յատուկ անուն է և ոչ ալ նշանական բառ է . այլ նախ՝ Փրկչի 1032 թուականին կրկնութիւնն է , համրանքին հորիզոնական դիրքը՝ ուղղահայեաց գիրքի վերածելու եղանակաւ , որ այս եղանակը՝ առաջուց յայտնի գրուած բաներու համար ՚ի գործ կ'ածուի ըսեր եմք . Արդ ինչպէս որ եօթներորդ յօդուածին մէջ՝ տառերուն շարքէն առաջին ի նախդիրը գուրս ձգելով ու միայն Ռ տառը հազարաւոր՝ և մնացեալ վեց տառերը միաւորի ուժով առինք , ու Փրկչի 1032 թուականը գտանք , այժմ հոս՝ Ռ տառն ալ միաւորի ուժով պիտի առնեմք , որով 7 տառերուն գումարը կ'ըլլայ 33 .

Ռ Ո Զ Ժ Դ Ը Մ
 — Թ Թ — Թ Թ Թ Թ Թ Թ

Ասոր հորիզոնական դիրքը ուղղահայեաց գիրքի վերածելով թէ որ գումարեմք՝ արտասփրեալը կ'ըլլայ 6 . ինչպէս ,

33
 — 27 —
 6

Փրկչի 1032 թուականն ալ , այս եղանակաւ ինչպէս որ 6 թիւ կ'արտագրէ ,

$$\begin{array}{r}
 1 \\
 9 \\
 3 \\
 2 \\
 \hline
 6
 \end{array}$$

Նմանապէս Բնութիւնէ ձայնն ալ այս եղա-
նակաւ 6 թիւ կ'արտադրէ .

$$\begin{array}{r}
 \text{Ք Ո Վ Մ Ա Ի Ի Գ} \\
 \text{Յ Յ Խ Ձ Գ Ե Դ Զ Կ Լ Խ Կ Ծ}
 \end{array}$$

Իւ այս աննշան ձայնին՝ նախ փրկչի թուա-
կանին կրկնութիւնն ըլլալուն ապացոյցոր իւր
մէջն է . առաջին տառը որ է թ , եօթներորդ
տառը որ է ի ու վեցերորդ տառը որ է ի՝
թ է որ զատեմք , այս 3 տառերով ղթիւն բա-
ռը կը բաղկանայ , որ թուականին արմատն է .
ու մնացեալ սա տառերը «Չ-՛» միաւորի ուժով
դարձեալ նոյն թուականին ուժը չի կորսնչե-
նելով՝ 15 թիւ կ'արտադրեն .

$$\begin{array}{r}
 \text{Ո Վ Մ Ա Գ} \\
 \text{Յ Խ Ձ Գ Ե Դ Զ}
 \end{array}$$

Ասոր ալ հորիզոնական գիրքը ուղղահայ-
եացի փոխելով եթէ գումարեմք՝ տակաւին 6
թիւը ամբողջ կը պահէ՝ փրկչի թուականէն
արտադրեալ 6 թուոյն հաւասար .

$$\begin{array}{r}
 15 \\
 \hline
 1 \\
 5 \\
 \hline
 15
 \end{array}$$

Ժ Բայց այս չֆեֆ հինգ տառերը ուրիշ պաշտօն մ'ալ ունին, որով ծածկարանութեան մեծահամբաւ հեղինակին անունը երեւան կ'ելլէ, ուստի խորհրդով ալ ստորագրութեան ձեւով գրեր է. արդ՝ այս հինգ տառերը հետեւեալ ստորագրութեան սկզբնատառերն են.

ՈՐԴԻ ՎԱՍԱԿԱՅ ՄԵՃԷ ԱՆԻ ԳՐԻԴՐ

Ասոր հաստատ պաշտոյց՝ ստորագրութիւնը բաղկացնող տառերուն թուոյն ուղղահայեաց գիրքէն, ու նոյն տառերէն՝ միաւորի ուժով արտագրեալ թուոյն ուղղահայեաց գիրքէն, և չֆեֆ՝ այս հինգ տառերուն ուղղահայեաց գիրքէն արտագրեալ 6 թուոյն հաւասարութիւնն է. արդ՝ ստորագրութիւնը 24 տառերէ բաղկացեալ է, որուն ուղղահայեացը կ'ընէ 6.

$$\frac{2}{4} = 6$$

Ստորագրութիւնը բաղկացնող տառերը՝ միաւորի ուժով 78 թիւ կ'արտագրեն. ինչպէս,

Ո Ր Դ Ի Վ Ա Ս Ա Կ Ա Յ Մ Ե Մ Ի Ա Ռ Ն Գ Ր Ի Գ Ո Ր
0 20 40 60 80 100 120 140 160 180 200 220 240 260 280 300

Եւ այս 78 թուոյն հորիզոնական գիրքը կրկին անգամ ուղղահայեացի վերածելով կը գումարեմք, ու ճիշդ փնտռած 6 թիւերնիս կը գտնեմք.

78
7
8
15
1
5
6

Եւ ծածկարանութեանս հեղինակն ալ նոյն
ինքն մեծն Գրիգոր Մագիստրոս՝ բազմարգիւն
և կրօնասէր իշխանը բլլալուն վրայ տարակոյս
չի մնար . որովհետեւ ինքք Յովհաննէս Սմբատ
երրորդին ժամանակակից ու սիրելին էր : Արիս-
տակէս Լաստիվերացին կ'ըսէ՝ այս փառաւոր իշ-
խանին համար . «Այր իմաստուն էր և խելամուտ
.յոյժ Աստուածային գրոց, որպէս թէ ոչ այլ ոք» .
(եր. 41.) ու հեղինակին գրած մէկ նամակէն
կ'իմացուի համարողական արուեստին մէջ որչափ
հմտութիւն ունենալը . որն որ Պետրոս Գետար-
գեւլ Կաթողիկոսին գրելով՝ անձկանօք կը
խնդրէ հայրապետէն՝ Անանիա Շիրակացիին
համարողական արուեստին գիրքը , որուն խան-
գարուածը հիմա վեցհազարեակ անունով՝ ստա-
խօս կախարդներու ձեռքը ու նախապաշարեալ
ուսմիկներու բերանը ժուռ կու գայ : « Եւ զի
(ասէ) բաղում աշխատութեամբ խոնջեալ և
տագնապեալ մինչ տակաւին յիմուսն անտիա-
կան ելով տիս, հազիւ հաղ մակացու սյամ եղեալ՝
ըստ որում են յարաբացւոց և քաղդէացւոց
և յունաց , ոչ դանդաղեցայց քննութեամբ

զիորճ առնուլ . և խնդրեմք 'ի յառնէ լուսա-
 փայլութենէք զնորագոյնն մատենան չորհել
 մեզ՝ (զգիրս Անանիայ Շիրակայնուոյ, որ բազում
 աշխատութեամբ և յաժաշու խոնջմամբ հաւա-
 քեալ 'ի զանազան յոգնաբեղուն մատենից) . զի
 այժմ մերձ 'ի ծերութիւն հասեալ եմք, և գիւ-
 րին վերժանեալ հասցուք ըստ կարողութեան,
 զի մի՛ յերկոցունց կողմանցն ունիցիմք մարտակ-
 ցութիւնս՝ տեսութեան և մտածութեան, քան-
 զի լուսով քո տեսանեմք զլոյս : Ապա եթէ ոչ
 այսոքիկ հանոյ թուեսցի քումք աստուածպե-
 տական իշխանութեանդ, զոր և կամեսցիս՝ այն
 իբրև յԱստուածուատ պարգեւ համարեալ է
 մեզ . ո՛ղջ լեր փոխանն Աստուծոյ » :

ՎԵՐՉ

ՄԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՏԿԵՐԻՆ, ՅԵՐԵՄ 7.

« Անի քաղաքի Մայր եկեղեցիէն կէս ժամ հեռու
 ընդ հարաւակողմն 'ի ձորամիջի իբրև զեզու երկարե-
 ցեալ 'ի վերայ Ախուրեան գետոյ և բարձրացեալ դժ-
 ուարընթաց ճանապարհաւ 'ի վերայ քարաժայռի գոյ
 վանք մի զոր Տաճիկքն Ղըշ շուէ՛ի կոչեն . . . : Այս
 վանիցս 'ի հիւսիսակողման յորմն փոքրիկ լուսամուտ մի
 կայ քառանկիւնի կարմիր քարի վերայ, շրթունքն գե-
 ղեցկամեւ զարդարեալք, և 'ի մէջ յամենայն կողմանս
 անկեանց խորհրդաւոր գրեր » ևն :

(Հայտնաւ և՛-ր 1848. Զորորդ տարի. Թիւ 146.)

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Բարեյիշատակ Արդոյ Նիկողոս Հովուեան որ իւր ազգասիրութեամբն ու տաղանդովը շատերուն ծանօթ է, և ոչ նակաւ աշխատութիւն տուած է Խարզիւզի Ներսէսեան վարժարանի յառաջդիմութեանը համար, և որ վախճանած է 'ի 1883 ին, սա ինքն իւր վարժմանալի հանճարով աշխատած է բացատրել այս ծածկաբանութիւնները. այլ եթէ ոմանք ըստ ավենայնի դոհացուցիչ չհամարին, պէտք է նկատեն որ ինքն առաջին անգամ բացատրած է զանոնք ժամանակակից պատմութեանց համաձայն, ուստի և ճիշդ կը համարուին ըստ ամենայն հաւանականութեան, քանի որ անոր հակառակը բացատրող մ'ալ չկայ:

Կարելի է առարկել թէ առաջին ծածկաբանութեան Ա. իմաստը բռնագրօսեալ է, քանզի անոր սկզբնատառերը պատկերին մէջէն առնուած է, ոչ կարգաւ՝ այլ խառն 'ի խուռն. սակայն քանի որ աղիւսակին ամեն մէկ երեք տառերը առանձինն իրենց բացատրութիւնը, հաշիւն ու իմաստն ունին, յօրինողին համար անկարելի կ'ըլլար Ա. իմաստին սկզբնատառերը կարգաւ շարել և միանգամայն միւս իմաստները հաշուի բերել, ուստի և ստիպուել է նոյն սկզբնատառերը՝ ցրիւ և յետագայ հաշիւներուն համեմատ զետեղել պատկերին մէջ:

Իսկ երկրորդ ծածկագրութեան բացատրութեանց մէջ «քառասունք» ըսուածը ճիշդ քառասուն օր չպիտի իմացուի (տե՛ս երես 34.), քանզի այն ատեն ինչպէս կարելի է 8 օրուան մէջ «չորրորդ քառասունք» ը վճարել (տե՛ս երես 35.). այլ «քառասունք» ըսելով պէտք է իմացուի սահմանեալ ժամանակ մը աղօթել ինչպէս որ սովորաբար կ'իմացուի այժմ «քառասնից» ըսելով: Գուցէ այս տեղ «քառասունք» ը՝ որոշեալ

միջոցի մը մէջ 40 անգամ աղօթել նշանակէ , և յայն-
ժամ կարելի է 8 զորուան մէջ լրացնել : Իսկ եթէ այս ղի-
տօցուած իւններն ուղիղ չեն , յայնժամ նոյն բացա-
տրութեան Գ. յօդուածին վերջի մասն աւելորդ է :

Փափաքելով յառաջ բերել աստ այն ծածկագիր
նուսխային (գեղագրին) օրինակը զոր չէ բացատրեր
Ն. Հովուեան այն պատճառաւ թէ գործածութիւնը
մեծ աշխատութեան և ծախքի կարօտ է . (տես յեր. 29.)
բայց Հայաստան լրագրոյ նշանակեալ թուոյն մէջ այն
ծածկագրութիւնը չգտանք . հետեւաբար նոյն լրա-
գրին միւս թիւերուն մէջ բնտուելով՝ յետագայ մէկ
քանի խօսքերը գտանք և զորս կը նշանակեմք աստ ,
գուցէ ասոնցմէ երրորդն ըլլայ այն նուսխան : Ասոնց
առաջինը բոլոր գրով իսկ միւսները ինչպէս և Նովմա-
բարը նօտր գրով գրուած էին . բայց քանզի նոյն
ատեն մանաւանդ արձանագրութեանց համար նօտր
գրեր չէին գործածուեր , կը կարծուի թէ միւս խօս-
քերէն որոշելու համար՝ հրատարակողը այնպէս նշա-
նակած ըլլայ . քանզի և այս բառերն ալ պարբերու-
թեանց վերջերը գրուած էին՝ իբր ստորագրութիւն :

Պտուղ գրիչ . 'ի Հայաստան լրագիր . Թիւ 127 .

Միմիւրէ Էրեւ . » » » 149 .

Խօցարեւ Էրեւ է Կեր . » » » 163 .

Իւրօտէ Էրեւ . » » » 172 .

Չասոնք բանասէր և հետաքննին ազգայնոց ու-
շաղրութեանը ներկայացընելու առթիւ հարկ է ըսել
թէ՝ ևս առաւել շնորհակալ պիտի ըլլայինք եթէ բա-
րեյիշատակ Ն. Հովուեան այն նուսխան ևս բացատրած
ըլլար . քանզի փաստը ոչինչ էր կամ նուազ , եթէ
այս ներկայ դարուս մէջ գտնուէր ալ մէկը որ մեծ
աշխատութեամբ ու ծախքով զանիկայ փորձելու ձեռ-
նարկէր , մինչդեռ խիստ մեծ էր օգուտը , եթէ ասով
մեր նախնեաց գիտութեան վրայ տեղեկութիւն մը ևս

ստանայինք որուն խիստ պէտք ունիմք : Կարծես մեր մատենագրութեան ճակատագիրն է եղած, որ 'ի սկզբանէ և այսր միայն կրօնական ու շոր պատմական տեղեկութիւններէ զատ ամեն ինչ այլ և այլ նկատմամբ իրր աւելորդ համարուին 'ի գիր արձանանալու :

Ն. Հ. (Նիկողոս Հովուեան) ստորագրութեամբ հետեւեալ արձանագիրը և անոր բացատրութիւնը իս գտանք , Մեծ. Աբրահամ Մուրատեանցի խմբագրութեամբ երբեմն 'ի Նիկոսիոյիս հրատարակուած Հայրենասէր լրագրոյն մէջ (15 Մայիս 1882. թիւ 49.), և զոր կ'ընդօրինակեմք աստ . բացատրութեանցս հեղինակին սոյնօրինակ գործերը տետրիս մէջ ամիօփեւրու նպատակաւ , սակայն առանց որոշ գիտնալու թէ արդեօք ի՞նքն յօրինած է , թէ չէ արձանագրութիւն մ'է զոր գտած ու բացատրած է . թէ պէտ և առաջին կարծիքը աւելի հաւանական է :

ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ Ի ՄԵԾՆ ՄԵՍՐՈՒՅ

Շնորհաւոր էմ եգիտ հնարեաց Մեհրէբ բէր Հայոց :

Այս արձանագրութիւնը երեսուն և վեց գրերէ բաղկացեալ է , և բառից նախատառ և վերջատառ գրերուն հաշիւը երեսուն և վեց թիւ կ'ընէ , միայն տառից սկզբնաթիւը հաշուելով առանց զրօյի . զր .

Թիւ սկզբնաչար տառից

Հ	—	5
է	—	7
ե	—	5
հ	—	7
մ	—	2
դ	—	3
հ	—	7
		<hr/>
		36

Թիւ վերջաչար տառից

Ք	—	9
ն	—	4
տ	—	4
ց	—	6
բ	—	2
ր	—	5
ց	—	6
		<hr/>
		36

Հին դարերու մէջ կարգ մը մարդիկ գիտութեան մենավաճառք՝ իրենց գիացածները ծածկարանորէն կամ այլաբանորէն իրարու միայն կ'աւանդէին խորհրդանոր նշանագրերով: Այբուբենից գիւտէն յետոյ նոյն տառերը թիւերու և կամ թիւերը տառերու վերածելով տեսակ մը խորհրդաւոր գրութիւն և սկսաւ, որ մինչեւ եւրոպական գրականութեան մէջ մուտ գտաւ: Բայց ծածկագրութիւնք թէ՛ իբր ՚ի ցոյց հանճարոյ և թէ՛ ստտեղագիտական, գուշակական և հմայական և այլ իրական կամ երեւակայական գիտելեաց համար ևս դորձածուելով, և հետզհետէ տգէտներու ձեռք սղտաղելով՝ անվերժանելի վիճակի մը հասած է, և խաբեբայներու ձեռքը տեսակ մը գործիք եղած է՝ ժողովուրդը կողոպտելու:

Ծածկաբանութեանց նշանագրի տեսակներուն Հայերէն գրոց մէջ գտնուածներն են սովորաբար՝ Արժ. Գ. Վ. Սրուանձտեանցի հրատարակած Թորոս աղբար անուն գրքին վերջը ցուցուածներն և կամ անոնց նմանները՝ ախտարական գրեանց մէջ: Տառերով ծածկագրութեան համար, որ հաւանականաբար Արարացուցի մտած է Հայոց մէջ, շատ յարմարած է Հայոց տառերու ՅՅ թիւը. քանզի յունական և լատինական տառերով եղածներուն վրայ ալ փակագրեր և գլխագրեր աւելցուելով՝ ՅՅ տառի վերածուած են:

Ծածկաբանական գրութեան կը համարուին նաեւ իաները, որք սպեղանիի կամ օձանելի և ըմպելի դեղերու դեղագրեր են եղած ՚ի սկզբան. և դեռ այսօր տգէտ ամբօխը ասոնցմէ բժշկութիւն կը յուսայ, թէ և փոխանակ անոնց պարունակած դեղերուն, (որք եթէ գիտցուին ալ, այսօր ընդհանրապէս կարեւորութիւն մը չունին), նոյն իսկ գրուած թղթիկները (նուսիւ) ծխելով և կամ անոնց ջուրը խմելով կամ անով օծուելով:

Քուլը՝ ներք՝ ծածկարանօրէն գրուած ինստներ պէտք էին պարունակել . և շատ հաւանական է թէ առ ահի յափշտակողաց կամ առ ազահուժեան գանձ թագուցանելու և կամ կարեւոր խորհուրդ մը կամ արուեստ մը իբր գաղտնիք մասնաւոր ոմանց միայն իմացընելու համար գործածուած է . (ինչպէս և ցարդ կը գործածուի այսօրինակ որպիսիք մէջ , մանաւանդ հեռագրաց համար) . մինչև ցայսօր ևս մանաւանդ արեւելցի ուսմիկը որ և իցէ իրեն անհասկանալի գիր կամ նշանի կը համարի իբր բռնալի գաղտնի արուեստի մը կամ թագուցեալ գանձի մը : Աեցհազարեակ լրուածն ալ այդ տեսակ ծածկարանական և հաշուական գիտութիւն է եղած երբեմն :

Իսկ հոմային կը պարունակէ տեսակ մը իմանալի կամ անիմանալի հատուածներ իբր աղթք կամ սրբազան բանք , և շատ անգամ ալ նուսխայ կամ թլլարմ ըստածները՝ թէ՛ նշանագրերով և թէ՛ տառերով որք ՚ի պահպանութիւն անձին կը պահուին իբր բրձմանք : Արդեօք սա չէ՞ հոմայ կամ հոմայ :

Տեսրիս հրատարակման առթիւ այս համառօտ տեսութիւնն ընեմ յետոյ հարկ է ընել թէ ներկայ յայտնաբանակոյ գործու մէջ երբ ճրագն ընդ ընդ ուսանաւ չպահելու պատճառով մարմնացած է թագազարար , իրաւէ որ մարտիկ այլ ևս պէտք չունին ծածկարանութեան ցոյց տակայն անօգուտ չէ և հետաքննին և հմուտ անձինք ոմանք այս նիւթը տա շաղբութեան աստուծն և այլա յաջողի բացատրել այս տեսակ գրուածքներ , որով և հին գարեբու վրա լոյս մը կը սփռեն , ինչպէս շատ մը եւրոպացի գիտնական անման աշխատած է և արժանաշիշատակ Ն. Հոգուեան երանի՛ թէ քանի մը կանոն ևս ստանդէր , ինչպէս մէկ երկու նշմարուած է յելնս 9. 33. 39 :

Handwritten scribbles and marks, possibly initials or a signature, located in the upper-middle section of the page.

Handwritten mark or signature, possibly the word "Luis", located in the middle-right section of the page.

Handwritten marks or scribbles, possibly initials, located in the lower-middle section of the page.

